

berättelsernas trosutsagor eller vill understryka nutidsforskarnas subjektiva förhållningssätt kan man bara spekulera om. Själv har jag aldrig i vetenskapliga sammanhang känt något behov av att framhålla att jag är VDM, om det nu betyder något för bedömningen av recensenten och recensionen.

Nils-Arvid Bringéus

Tordis Dahllöf: Verkligheten i dikten. Författaren som forskare i sin kulturmiljö. Carlssons. Stockholm 1994. 202 s.

Tordis Dahllöf har i många år brottats med frågor kring skönlitteratur som källa till etnologisk kunskap. Och länge har hennes intresse kretsat kring två bestämda författare, dels lundafilosofen Hans Larsson och hans bok om människorna i uppväxtbygden i sydligaste Skåne, *Hemmabyarna* från 1916, dels diktarinna Elsie Johansson, vars lyrik från 1970- och 1980-talet till största delen handlat om hennes uppväxt på den norduppländska landsbygden. Redan 1978 publicerade Dahllöf arbetet *Dikt och verklighet i Hans Larssons Hemmabyarna*.

I sin nya bok behandlar hon *Hemmabyarna* och Elsie Johanssons *Gå i mitt gräs* i två omfattande kapitel. Därefter följer en sammanfattande diskussion kring "diktarens och forskarens kompetens som kulturavslöjare". Boken avslutas med ett kapitel om Tordis Dahllöfs egen akademiska studiegång i ett retrospektivt perspektiv. Det förefaller hänga tämligen fritt i sammanhanget men erbjuder samtidigt en mycket intressant läsning; det fungerar på sätt och vis som ett komplement till de etnologiska självporträtt, som det av Lena Gerholm redigerade verket *Etnologiska visioner* erbjöd för något år sedan.

Den fråga som hela tiden sysselsätter Tordis Dahllöf är, om en diktare kan sägas komma närmare (den etnologiska eller kulturhistoriska) verkligheten än forskaren eller i varje fall vari den enes och den andres verkliga kompetens kan sägas ligga. De två diktare hon valt är bägge självbiografiska och rekonstruerande: de skriver om sin barndoms värld. Problemet skulle möjligen även kunna resas med sådana författare, som skildrar miljöer som de är väl bekanta med utan att de är direkt självbiografiska. Men Dahllöf drar en bestämd gräns gentemot den sortens texter. Hon söker den inifrån upplevda men konstnärligt gestaltade miljön, ett slags starkt individuellt förankrad lokalundersökning.

Man anar att Tordis Dahllöf dragits till den dokumentära skönlitteraturen för att hon där mött direkt och reservationslöst verkande texter, som givit henne doftrika och emotionellt laddade ingångar till det förflutna på ett sätt som den baktungt arbetande etnologiske forskaren aldrig kan åstadkomma. Kanske repelleras hon även av forskarens beskäftighet, hans forskningsstrategiskt betingade referenser och hans fångenskap i det för tillfället inomvetenskapligt korrekta. Eller är det den överlägsna människoskildringen hos författaren som attraherar? Här skildras ju människor som är självupplevda och som varit mycket väl bekanta för författaren och de skildras i all sin mångtydighet och komplikation, långt från samhällsvetarens schablonteckning.

Det är onekligen två intressanta författare, som Tordis Dahllöf har valt att ägna sig åt. Det finns ett eftertänksamt, fundersamt sökande drag i Hans Larssons roman, som drar läsaren med sig i ett upptäckande av människorna i byarna på Söderslätt. Bilder och metaforer är stundom lysande. Ta t.ex. begreppet "törapinnen", som Hans Larsson använder för att beteckna en då och då återkommande tanke, som han vrider och vänder på en stund innan han släpper den för denna gång. Den blir till en sinnebild för den väsentliga detaljen, forskningens evigt återkommande kärna:

"Rådet i fråga kommer inte från mig och inte från någon filosof eller lärdom utan från en man i min hembygd, som brukade ge sina drängar vissa rätt originella instruktioner. Overhuvud, om man inte kan lära något av originella och konstiga människor, så går man miste om mycket här i livet. Han brukade säga bland annat så här: 'Om du går i marken och ser en törstake (en liten tjuderpåle) liggandes, så kasta han mot gården, så kommer han hem en gång.' Det här ordet har råkat stanna i mitt minne, och jag har ofta tyckt mig ha ledning av det, när jag gett mig ut att filosofera. Man stöter på ett problem i verkliga livet och vill ta upp det. Mer och mer lär man sig, åtminstone är det min erfarenhet, att man får avstå från att bringa det ända hem på en gång, det vill säga lösa det ända ut slutgiltigt. Det finns många hinder härför. Man har ju andra ärenden. Och man mäktar det inte. Man är kanske inte något sekularsnille. Men att låta det ligga är ibland omöjligt. Om jag kan föra det något litet stycke mot centrum, så får jag vara nöjd. Så kommer det väl vidare en gång."

Båda författarna, Larsson och Johansson, ruvar på hemligheter i sina texter om barndomen, man anar händelser som kan ha varit bittra och livsavgörande, särskilt kanske mellan raderna hos Hans Larsson. Hos honom är det ett myller av människor

man möter. Hans hemmabyar var ett tjugotal slättbyar i trakterna nordost om Trelleborg. Hos Elise Johansson är det egentligen främst den lilla kärnfamiljen man möter, ett ensamt barn och hennes föräldrar. Det är intressant att ett par diktsamlingar kan innehålla ett så givande etnologiskt stoff. Författarinnan beskriver, sakligt men med en av ett slags återhållen smärta vibrerande känslighet, uppväxtmiljön i Vendels socken, med hemmet i skogstorpet, vedspisen, spillkråkan, sandvägarna, lingonbackarna och murkelheden.

Det är en mycket tydlig 1930-talsatmosfär, som framträder i dessa knivskarpa minnesdikter. Det är en fascinerande bild av Fattig-Uppland som stiger fram. Upplands landsbygd är ju inte alltid så lätt gripbar i litteraturen, vare sig den etnologiska eller den skönlitterära. Slagskuggan från Stockholm och Uppsala har ofta varit övermäktig. I mitt tycke har Elsie Johanssons landsbygdskvädiker släktskap med Sigvard Cederroths upplandsbok *Hemma i det fattiga* (som jag anmält i Rig 1983:3) och med Carl-Erik af Geijerstams upplandsavsnitt i olika essaysamlingar.

Till landsbygdskväderna lägger Elsie Johansson också dikter om skolåren i Uppsala, sedda med en fattig men läsbegåvad flickas ögon, rekonstruerade av den vuxna kvinnan. Hon bodde under veckorna inackorderad med fadern i ett spisrum på Repslagargatan, en tillvaro som skildras i gripande bilder. Elsie Johanssons dikter återskapar ett svunnet förflutet i alla dess pregnant och talande detaljer. Samtidigt är författarinnan något annat på spåret, som hon aldrig kan få riktigt grepp på utan bara anar: föräldrarna bakom det som barnet kunde se och förstå, deras innersta känslor och önskningar, deras förhållande sinsemellan, allt det som var bakgrund och orsak till det strävsamma men fattiga liv man levde.

"Säg mig vad som är verklighet, säg mig vad som är dikt, då skall jag önska att jag kunde svara: Jag vet inte, ty allt är sanning." Detta citat från Victoria Benedictsson, som Tordis Dahllöf använder tycks peka på vad som är hennes syfte med sin bok: att hävda att en viss typ av skönlitterära texter är "sanna" som vittnesmål om förflutna kulturella miljöer och sammanhang. De lämnar information som aldrig den rekonstruerande etnologen kan gräva fram ur arkiv eller ens intervjuer, i varje fall bidrar de med kompletterande och oersättliga perspektiv, som behövs för att helheten skall kunna kallas "sann". Så har i varje fall jag läst hennes bok.

Tordis Dahllöf ger inga slutgiltiga recept på hur etnologiska forskare skall ta sig an skönlitterära texter. Snarare är hennes bok en lågmäld och fundersam diskussion kring frågan. Hon har kastat

"törapinnen" ett stycke närmare gården. Boken kan saklöst rekommenderas till alla etnologer. Tordis Dahllöfs tonläge är sympatiskt, personligt och anspråklöst. Hon ser på dagens etnologiska forskning med både kritiska och välvilliga blickar. Och hon är en av ämnets allra bästa stilister.

Mats Hellspong

R. Hellwig & D. Drummond: **The Mouse-Trap Guide**. Lank-Latum 1994, 244 s., varav omkring hälften bilder.

Beträffande författarna kan nämnas att Hellwig äger den största kända privata samlingen av de här aktuella fällorna (omkring 1.700). Drummond åter har publicerat flera arbeten över framför allt förhistoriska mus- och råttfällor. Det nu aktuella arbetet grundar sig på Hellwigs samling.

The Mouse-Trap Guide (MG) avses vara en "hjälpreda" för dem som önskar inhämta kunskap om fällor för fångst av möss, råttor, mullvadar, hamstrar och vesslor. När det är möjligt, det gäller framför allt fällor av metalltråd, anges vilken firma som tillverkat fällan, om den är patentskyddad, hur länge tillverkningen pågått och om firman ännu existerar. Termen "handmade" betyder vanligen att det är en allmogefälla. Fällorna indelas, vilken onekligen är oväntat för en etnolog, efter de regler som gäller för "The International Patent Classification System" och därmed följer en ibland något ovanlig terminologi.

Några kommentarer till materialet. Att Benders berömda Capito senare även tillverkas av andra firmor i Tyskland och Österrike är knappast anmärkningsvärt, däremot att den så sent som mellan 1968 och 74, låt vara något förenklad, saluförs i USA som en "Better Mouse Trap Drowner". Vattenkatterna för övrigt, ofta med vippbräde, är trots några närmast lustiga variationer, knappast anmärkningsvärda. Det är inte heller de ibland ganska tillkrånglade metallryssjorna och-burarna (skillnaden är väsentligen den att burarna, såvida de inte är repeterande, har en eller två fallluckor/dörrar). Den vanliga runda råtttryssjan (en fyrkantig variant finns i Tyskland), som är allmänt spridd i stora delar av Europa, är välkänd också i USA.

I Europa placeras gärna två eller flera gnaggillrade snaror i rad i samma träckloss. I USA används också en rund eller (som i Australien) en fyrkantig kloss eller något dylikt. Fällorna byggs då med fem resp. fyra snaror.

Anmärkningsvärt nog förekommer de i tysk handbokslitteratur under slutet av 1800-talet och